

storis ecclesie prænominate præesse videtur, non solum non prodesse, imo plurimum obesse probatur, quoniam subditos ad normam religionis non informat, verum etiam ignominiosam et infamem gerens vitam, miserabiliter scandalizat, et secum in perditionem præcipitat. Et quia non est qui reclamet, in tantam impudentiam jam erupit, ut quemdam ex fratribus, sui sceleris complicem et conscium, aliis præfecerit, et Priorem domus constituerit. Exinde quam immanis lues gregem Domini corrumpat et nterimat, eos scribere supersedimus. Id enim vestra prudentia melius novit. Denique super his malis dudum scribentes apud prædecessorem vestrum, elicis memorie papam Adrianum, lacrymabilem querimoniam exposuimus: et ut lamentabili ruina prædicti monasterii finem imponeret, devote suggestimus. Qui prudenter intelligens quia ita oportet fieri, missis litteris ad venerabiles episcopos, Alanum Antissiodorensis, et Theobaldum Parisiensem, præceptum fecit, ut in præsentia religiosorum abbatum rem diligenter discuterent, et secundum quod dignum esset, apostolica auctoritate determinarent. Cumque die præfixo Latiniaci jussioni domini Papæ parati essent obtemperare; ille non abbas dicendus, non satis conscientie fidens et iudicium subterfugiens, protulit in medium litteras, nescimus qua calliditate aut subreptione emendicatas, in quibus auctoritate domini papæ prædicti Adriani videbatur interminari, ne ipse abbas, utpote filius Ecclesie Romanæ, a prædictis episcopis aliqua ratione sive iudicio fatigaretur, sive gravaretur. Ita negotium ex tunc indiscussum remansit.

100 3. Propterea, venerabilis Pater, adhuc vi-perea pestis, adhuc ut cancer serpit; et fama mali, veloci mobilitate vicens, per urbes Francie crebrescit. Quoniam igitur videntes legum Ordinis prævaricantes morore tabescimus, et tamen in alienam messem falcem mittere prohibemur; vestrum est autem arborem infructuosam, imo malos fructus

(1151) Incertum quis ille A. scriptor hujus epistolæ, quæ inter Bernardinas Coloniae nuper edita est ante eam, quæ in hac editione est epistola 328. De Reatinensi monasterio supra ad epistolam 201.

S. BERNARDI CHARTÆ.

(Edit. Mabill., passim.)

I

PRO ABBATIA DE TRUNCO-BERENGARII.

Bernardus abbas Claræ-Vallis, omnibus præsentem paginam inspecturis.

Contigit abbatem Trunchiniensem (1152) et Balduinum de Wasia pro determinanda controversia eorum Romam ituros, per nos transitum facere. Quorum causam eum audivimus, eorum labori et

(1152) Erat tunc Gosvinus abbas Trunchiniensis juxta Gandavum monasterii, ex cujus autographo hæc schedula eruta est.

facientem succidere, et eam quæ fructum bonum ferat inserere: precamur exhortantes, quatenus secundum potentiam quæ præeminetis, et secundum sapientiam qua polletis, adversus iminentem perniciem sententiam proferatis, adversus quam non prævaleat portæ inferi, et per quam repressis blasphemantium linguis, ora laudantium nomen Domini in hoc opere vestro aperiantur. Valet et in benedictionibus dulcedinis dexteram apostolicæ majestatis super nos extendite.

EPISTOLA CDXCV.

AD ABBATEM REATINENSIS MONASTERII SS.

Dilectissimo ac venerabili domino, Dei gratia SS. Reatinensis monasterii abbati, A. (1151) suus, consolationem Spiritus paraclæti.

Litteras Dilectionis tuæ, nimium breves et succinctas, debita veneratione suscepi, et a verbis tuis formidavi cor meum. Cum enim legerem in capite, « Patri domino venerabili abbati, » quia nihil mihi conscius sum, fateor, aliquantulum erubui, et cogitabam, qualis esset illa saluti. Quis enim ego sum, aut quæ domus patris mei? Ego sum puer parvulus, ignoraas introitum et egressum meum. Infelix ego sum, qui cum nihil sim in conspectu Dei, magnus tamen sum in oculis vestris, cui de opinione aliquantulum, de veritate nihil constat. Utinam litteræ vestræ tantum habuissent veritatis, quantum habuerunt falsitatis. Quamvis nemo mentiens iudicandus est, qui dicit falsum quod putat verum: quoniam quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. De cætero, si quid valent apud fontem misericordie preces pauperum, confidimus in Domino, quod prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Precamur et nos ardorem fidei vestre ut in sinu memorie vestræ nos habeatis, quando in tabernaculum ejus introibitis, quando adorabitis in loco ubi steterunt pedes ejus. Angelus Domini custodiat introitum tuum, et exitum tuum, domine venerabilis ac charissime pater.

habebat, rogatu nostro eidem ecclesie concessit. Idem sic sensit Simon episcopus Tornacensis.

II.

PRO LUXOVIENSI ET SANCTI-APRI MONASTERIIS (1153).

Hæc est compositio inter Luxoviensem et Sancti-Apri abbates, de ecclesia Galdonis-Curtis

Ego BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, cui dominus papa (1154) causam Luxoviensis et Sancti-Apri abbatum commisit decidendam (1153) eidem causæ per concordiam hoc modo finem imposui. Statutum est ut illi de Sancto-Apro universam decimam Galdonis-Curtis-habeant; ipsam vero ecclesiam et omnia, præter decimas, ad eam pertinentia Luxovienses possideant, remittentes si quid juris habuerunt in ecclesia Bolonis-Villæ, quam tenebant illi de Sancto-Apro. Omnes autem annuales census, quos ecclesia Galdonis-Curtis debet tam episcopo quam ministris ejus, illi de Sancto-Apro singulis annis ex integro persolvant. Hoc autem factum est consilio venerabilium Godefridi Lingonensis et Hattonis Trecensis episcoporum, et aliorum religiosorum vivorum, qui ad hoc ipsum acciti sunt a nobis, quorum nomina sunt hæc: Guillelmus abbas Sancti Martini Trecensis, Balduinus abbas Castellionis, Stephanus abbas Trium Fontium, Balduinus abbas Cristæ, Guido abbas Chari-Loci (1156).

III.

COMPOSITIO FACTA INTER HUGONEM EPISCOPUM ET WILHELMUM COMITEM ANTISSIODORENSEM (1157).

100 4. In nomine sanctæ et individue Trinitatis ego BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas.

Cognita, quæ inter Hugonem episcopum Antissiodorensis et Wilhelum comitem Nivernensem emergerat discordia pro quibusdam querelis, quæ inter eos agebantur, Antissiodorum veni, et pari amborum consensu at voluntate querelas ad concordiam redactas feci terminari hoc modo. In bosco, qui dicitur Brueria (*La Bruière*) Episcopi, faciant communiter episcopus et comes haïam, factamque communiter custodiant: ita quod singuli singulos ministros ejus custodiæ deputabunt, et uterque ab ambobus fidelitatem excipiet; erique in sacramento eorum, quod nullus homo sive animal in haïa per occasionem capiatur. Forifacta haïæ communiter percipientur: quæ etiam forifacta hac ratione determinantur. Porcus, ovis, vaccæ, cum lascivientes fugiunt tauros, si in ea deprehensæ fuerint, nihil emandabunt. Boves, vaccæ equi, asini, capræ et similia animalia, si sine custode in ea inventa fuerint, pro singulis singuli denarii persolventur. Si custos adfuerit, tres solidos pro se emendabit. Pro pecudibus nihil exigetur. Si homo ligna cædens in ea inventus fuerit, quindecim solidis emendabit; incendium faciens sexaginta. Itaque prædicta fori-

(1153) Ex authent. Sancti-Apri. Scripta anno Christi 1140.

(1154) Scilicet Innocentius II.

(1155) Luxovio tunc præfuisse videtur Joceranus; monasterio autem Sancti-Apri Petrus, an Durandus?

facta haïæ nunquam excedent prænominate summas. Haïa non extendetur in latum ultra quadraginta perticas arpennales. Si autem eandem haïam contigerit aliquando, seu vetustate, seu aliqua occasione, ad id devenire ut non sit; si eam simul ibidem reparare voluerit, licebit; quod si noluerint, terra remanens, sive culta sit, sive inculta, ad dominium episcopi revertetur. Omnia alia forifacta, quæ extra haïam fient sine parte comitis, episcopi sunt.

2. Statutum est de clericis, ut omnino a potestate comitis liberi et immunes existant: ita quod nec aliquid juris vel dominationis in eos ex aliqua occasione comes exercebit, nec rebus eorum, ubicunque sint, manum aliquo modo mittere sibi, vel alicui ministrorum suorum licebit. Quod si in aperto latrocinii forifacto clericus fuerit deprehensus, absque omni clericali ordinis injuria seu indignitate episcopo, vel ejus ministris reddetur: ac deinceps, siquidem contra ipsum a comite vel ejus ministris aut hominibus expostulabitur; episcopus eis, quantum jus et ratio dictaverit, de eodem faciet satis.

3. Teloneum civitatis et suburbiorum ejus, quia episcopo et comiti commune esse constat, si aliquod forifactum inde commissum fuerit, episcopus capitale suum per se recipiet, cum ea lege qua quisque vivit: et comes pro forifacto sexaginta solidos. S telonearius comitis, seu aliquis clientum, primus ceperit eum, qui capitale episcopi abstulit, capitale suum cum ea lege episcopo reddere faciet: et si per ejus incuriam cum eodem capitali evaserit, ipse pro illo episcopo de capitali et lege evaserit.

4. Servientes episcopi, et quotquot erunt de familia ejus, nunquam justitiabunt se per comitem. Omnia forifacta claustrorum, videlicet claustrum Sancti Stephani, et claustrum Sanctæ Mariæ, et claustrum Sancti Eusebii; et Sancti Petri, et Sancti Amatoris, ei ea quæ claustris continentur, juris episcopalis sunt, nec aliquam in eis exercere poterit comes potestatem, nec pro aliquo forifacto cujuslibet hominis res, quæ in claustris sunt, in suam transferet potestatem. Si aliquis laicus deprehensus fuerit in claustris in latrocinio, cum una quacunque veste sua pro justitia faciendâ comiti reddatur. Extra claustra autem quicumque laici latrones deprehensi fuerint, e ipsi et res eorum comitis sunt, exceptis illis rebus, quæ in claustris nominatis continentur, quæ propriæ ad episcopum pertinent.

5. De terris censualibus manifestum est, quod nunquam licet comiti vel homini suo eas, quæ de fundo sunt episcopi, acquirere, nisi per episcopum, nec etiam aliquam decimam. Bannum comitis observabunt tribus diebus omnes, tam clerici, quam laici, qui in claustris morantur: quibus transactis, libere,

(1156) Huic chartæ appensum erat sigillum, sed contritum est.

(1157) Epist. 426 edit. 1690, 429 edit. 1729, 464 in novissima Parisiensi curis Gaume fratrum. EDIT.

Vendent. Si episcopus vinum aut annonam compa-
raverit, nihil gellagii, vel alterius consuetudinis ab
eo exigetur. Episcopus servientes et homines comi-
tis, tam per se, quam ecclesiasticos, ministros, pro
Christianitate submonebit, et justificabunt se per eum.

6. Domus comitis et munitiones castrorum, quæ
ipse dignoscitur tenere ab episcopo, scilicet Castri-
Novi, Sancti Salvatoris, Conadæ, Mailliaci, tradentur
episcopo ad ejus beneplacitum: ita tamen quod eo
discedente, comiti vel ministerialibus ejus cum inte-
gritate restituantur. In boscis comitis episcopus ac-
cipit necessaria sibi et ecclesiæ Sancti Stephani.

7. Dictum est et concessum de canonicis Sancti
Stephani, quod in bosco de Thul usuarium suum
plene habebunt. Cognitum est et a comite con-
cessum, quod non licet ei Antissiodori aliquam mu-
tationem vel innovationem facere absque licentia
episcopi, de cujus feodo recognoscit se tenere quid-
quid habet Antissiodori et in circuitu ejus, præter
hoc quod continetur infra muros urbis extra clau-
strum, quod tenet de domino rege, et præter feodum
ducis ultra pontem.

8. Comes res episcopi custodire debet ut suas
proprietas. Si aliquis de potestate ejus aliquid de re-
bus episcopi aut hominum suorum ceperit, comes
reddi faciet, aut de suo recompensabit. Ad molendi-
no episcopi de Regioanne (*Regenne*) tale debet esse
bochellum, quod quidem navibus ascendentibus et
descendentibus pervium sit. De illis qui pisces ven-
dunt, comes habet quatuor creditorios, in quibus
episcopus nihil accipit. Si ad alios telonearius epi-
scopi primus advenerit et primus barguinaverit,
tantum accipiet, quantum curia episcopi necesse
habebit. Et idem telonearius comitis faciet: si pari-
ter venerint, pariter accipient quod invenerint.
Similiter in aliis victualibus facient. Creditariam
habet episcopus in omnibus victualibus quadraginta
diebus exinde; donec reddiderit, ab eis, quibus
debetur, nihil ei credetur.

100². 9. Statutum est de mercatoribus qui ven-
dunt in domibus suis, quod a quindecim ut quindecim
dies, vel a mense in mensem, teloneario episcopi
ventas reddent, si quæsitæ ab eis fuerint. In nundi-
nis libertatis Kalendarum Maiarum, telonei et ven-
tarum duæ sunt partes episcopi, tertia comitis. Illi-
que qui hos redditus recipiunt, fidelitatem episcopo
et comiti facient.

10. Episcopus in vineis suis propriis, et in censua-
libus, si illi voluerint quorum sunt vineæ, custodiam
ponet: si noluerint, non cogentur. Comes faciet
similiter in Brueria tota, cujuscunque fundus sit aut
possessio, episcopi et comitis venatio communis est,
et forifacata ad venationem pertinentia.

(1158) Eandem controversiam inter Alanum epi-
scopum et Willelmum comitem denuo recrudescen-
tem composuit Godefridus episcopus quondam Lin-
gonensis, tum privatus degens apud Claram-Vallem,
id est anno 1164, statuitque ut quidquid inter Hu-
gonem episcopum et Willelmum de Carthusia comi-

11. Actum Antissiodori anno ab Incarnatione Do-
mini 1145, episcopatus Eugenii papæ III primo. Huic
rei interfuerunt abbates Stephanus Regniacensis,
Guido de Caro-loco, Balduinus de Castellione, Gau-
fridus de Rupibus, Raynaudus archidiaconus, Gau-
fridus cantor, Hugo decanus Meldensis, Andreas de
Baldement, Landricus, Bernardus, Hugo de Castro-
censurii (*Chateaucensis*), Hugo de Tociaco (*Toucy*)
presbyteri. Gaufridus cellarius, magister Anselmus,
Guido de Bichiaco, Stephanus de Sancto Germano,
canonici. Milites: Guillelmus filius suprascripti co-
mitis, Hugo de Tilio, Humbertus de Sancto Germano,
Siguinus de Tornella, Odo de Tociaco, Humbaudus
Tortus. Servientes, Robertus præpositus comitis,
Humbaudus pistor, Ervus præpositus episcopi, Olan-
nus cellarius, et alii quamplures, hinc et inde (1158).

IV.

PRO MONASTERIO S. VICTORIS PARIENSIS (1159).

Ego BERNARDUS, Claræ-Vallis vocatus abbas, om-
nibus Dei fidelibus, tam posteris, quam præsentibus,
notum fieri volo, me quadam vice, cum Parisius
venissem, rogasse dominum Odonem abbatem S.
Genovefæ, omnesque fratres in communi capitulo,
ut fraternæ dilectionis intuitu Gelduino abbati fra-
tribusque ecclesiæ S. Victoris concederent aquam
Benevim, de submolendino quod Cupels appellatur,
acceptam usque ad suam ecclesiam deducere, et inde
versus Parisius in Sequanam, dato idoneo pretio
hominibus posteris S. Genovefæ... aquam ducerent.
Et ut præfatæ ecclesiæ B. Victoris liceret in eadem
aqua infra muros suos molendinum facere ad suos
usus, ut quantulumcunque utilitatis aquæ ductu illo
infra eosdem muros ex extra propriis expensis ex-
struere valeant. Quæ Odo abbas omnia communi
fratrum suorum assensu nostro interventu benigne
concessit, ita tamen ut molendinum S. Genovefæ,
quod superius est nominatum, nulla operis S. Vic-
toris machinatione aut aquæ elevatione impediatur.
Quæ concessio ut ecclesiæ B. Victoris rata firmaque
in perpetuum perseveret, sigillo eam commendamus.
et sigilli nostri impressione testificandam duximus.
Placuit et eorum nomina subjungere, qui precibus
nostris tum interfuere: Dominus Godefridus Lingonensis
episcopus, D. Joannes S. Maclovii episcopus,
magister Bernardus Parisiensis archidiaconus, mo-
nachi quoque nostri Gerardus et Gaufridus.

V.

PRO MONASTERIO SANCTI-AMANTII (1160).

In nomine Domini, ego BERNARDUS, Claræ-Vallis
vocatus abbas, notum volo esse, quod locum de
Buxia (1161) et quidquid in eo habebamus ex dono

tem sanctæ memoriæ Bernardus Claræ-Vallis ab-
bas composuit, inviolabiliter observaretur.

(1159) Hæc concessio facta est circa annum
1150.

(1160) Ex chartario Buxensi. Scripta anno 1153.
(1161) Vide notas ad epist. 299.

Comitis Engolismæ, et ecclesiæ Engolismensis, et
Petri Austensii, ecclesiæ Sancti Amantii concessi-
sum. Testes fuerunt Ugo Engolismensis episcopus,
dominus Junius abbas de Corona, frater quoque
Philippus Prior noster, et frater Girardus et frater
Gaufridus monachi domus nostræ.
Actum apud Claram-Vallem anno ab incarnatione
Domini 1153.

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

OPERUM TOMUS SECUNDUS,

COMPLECTENS

TRACTATUS MORALES, DOCTRINALES

ET POLEMICOS.

(Collati sunt ad codices Colbertinum, Dionysianum, Cistercienses, S. Germani, Majoris-Monasterii,
Gemeticensem S. Theodorici Remensis et Compendiensem.)

IN TOMUM II PRÆFATIO

Maxime ad libros *De consideratione*

401-413 I. In superioribus editionibus Horstianis ac nostra, post sancti Bernardi epistolas collocati
erant in tomo secundo Sermones de Tempore ac de Sanctis, tum Sermones de Diversis: in tertio Sermones
in Cantica: quibus varii Tractatus Bernardini quarto loco succedebant. Verum re attentius considerata,
hos Tractatus epistolis proxime subjicere visum est: idque nobis naturalis ordo facile persuasit. Cum
enim ejusmodi Tractatus epistolari modo scripti sint, imo nonnulli ex epistolis in tractatus relati, con-
sequens erat ut non longo post epistolas intervallo collocarentur. Accedit ex hoc ordine illud commodi,
quod cum Sermones de Tempore, de Sanctis, ac de Diversis in tertium tomum, Sermones vero super Can-
tica in quartum rejiciantur; his quasi continenter adjungatur tomi quinti initio Expositio a Gilleberto
continuata in Cantica: quæ Bernardi Sermones in eadem Cantica, quasi ejus consecutaria appendix,
quam proxime subsequi debebat. Ob has itaque similes que rationes non incongruum duximus, vulgatum
Horstii ordinem tantisper immutare, ut Lectorum commodo et naturali rerum ordini consuleremus. Hæc
de ordine rerum, quæ subsequentes tomos constituunt; hoc loco repetenda et præmittenda fuere: nunc
de ordine Tractatum, quos tomus secundus continet, pauca dicenda sunt.

II. In disponendis objectis opusculis Horstius dignitatis potius, quam temporis rationem habuit. Nam
si ordinem temporum sequimur, primus est tractatus de Humilitate; deinde, tractatus de Diligendo Deo;
tum, Apologia ad Guillelmum: quo ordine enumerantur a Gaufrido in libri tertii de Bernardi Vita, capite
octavo; Bernardo ipso primum et tertium pariter suggerente in epistola decima octava, ad Petrum cardi-
nalem, quæ sub annum 1127 scripta fuit: ubi et « paucas ad diversos epistolas » memorat; quo nomine
haud scio an tractatum de Diligendo Deo comprehendit. Postea recensenda est epistola quadragesima se-
cunda, ad Henricum Senonensem archiepiscopum, eodem circiter anno 1127 dictata: mox tractatus de
Libero Arbitrio circa annum 1128, ut colligitur ex epistola quinquagesima secunda, ad Haimericum. Ne
longo post intervallo habitus est Sermo de Conversione, ad Clericos. Successit ante annum 1136 liber ad
Milites Templi: quo tempore eæarata est epistola septuagesima septima, ad Hugonem de Sancto-Victore.
Anno 1140 epistolam centesimam nonagesimam de Erroribus Abelardi Innocentio directam fuisse constat.
Eodem fere anno prodiit tractatus de Præcepto et Dispensatione, quem Petrus Venerabilis, anno 1143
ex Hispania reversus, postulavit libri quarti epistola vigesima septima. Ineunte anno 1149 absolutus est
liber de Vita sancti Malachie: eodemque anno inchoati sunt libri de Consideratione, ut mox dicturi